

EEN PROCESSIE VAN SCHELMEN EN SCHISMATIEKERS

De ommegang van Jan van Aken

“Ik zweer bij de zeug; ik hoer, ik snoer, ik slemp en boeleer; ik schijt in de pap van de paus.” Welkom in het Oxford van rond 1400 toen een paar losgeslagen studenten kerstavond vierden in een heidense orgie van bloed en seks. Een van hen is Isidoor van Rillington, het hoofdpersonage in de recentste, knotsgekke historische roman van Jan van Aken: *De ommegang*.

Isidoor heeft de ambitie om een *homo universalis* te worden – net als Isidorus van Sevilla, de encyclopedische peetvader van het internet naar wie hij is genoemd. Als vondeling in een Noord-Engels klooster leerde hij van een broeder-poortwachter hoe hij daartoe zijn geheugen kon trainen. De methode van Cicero om als redenaar de verschillende onderdelen van je speech telkens via een beeld in een ruimte van een huis te visualiseren, is alom bekend. De jonge Isidoor verfijnde Cicero's handleiding tot hij de kunst bezat om zich via een heuse ommegang door alle mogelijke vertrekken in zijn interne geheugen alle mogelijke kennis opnieuw voor de geest te halen. Omdat hij als jongeling die techniek spelenderwijs beheerste, kreeg hij van de abt de toelating om te studeren in Oxford, waar hij definitief van zijn prille geloof valt.

Het lollardisme, de ketterse beweging van John Wycliffe, vierde daar toen ondergronds hoogtij. Zonder het te beseffen, werd Isidoor op kerstavond meegetroond naar het ketterse “Feest van de Zwijnskop” waar badend in het varkensbloed de uitzinnige deelnemers elkaar te lijf gingen en de gekste seksuele standjes uithaalden tot en met de “seraatskuste kus” (fellatio). Van Aken's *De ommegang* grossiert in dergelijke plastische, breugeliaanse tafereelen. Een ander hoogtepunt in deze stoet van de historische verbeelding is de scène van de verbranding van de Tsjechische ketter Johannes Hus tijdens het concilie van Konstanz (1414-1418). Van Aken zou deze roman trouwens oorspronkelijk met een schalkse knipoog naar het eeuwfeest van honderd jaar Eerste Wereldoorlog *Konstanz '14-'18* hebben

De verbranding van de Tsjechische ketter Johannes Hus tijdens het concilie van Konstanz (1414-1418)

© Wikimedia Commons

willen noemen. Maar de uitgever dacht er anders over, en koos voor de meerstemmige titel *De ommegang*, die in de eerste plaats verwijst naar het mnemotechnische genie van Isidorus, maar ook naar de avontuurlijke processie van plaatsen en figuren die in deze megaroman voorbijdendert: van pausen en tegenpausen en kettters tot de Mongoolse krijgshoofd Timoer Lenk.

Isidoor doorploegt in zijn grenzeloze alleswetendheid de halve wereld: van Noord-Engeland en Oxford tot Parijs, Bologna, Firenze maar ook Trabzon (aan de Zwarte Zee) en uiteindelijk Samarkand in Oezbekistan. Daar moet hij in opdracht van de gevreesde Timoer Lenk de koepel van de grootste moskee ter wereld voor instorten behoeden. In het boek staat het concilie van Konstanz centraal, waar eens en voor altijd het schisma binnen de kerk moest worden beslecht en een nieuwe paus werd gekozen om de eenheid van de christenen te benadrukken tegenover de oprukkende Ottomaanse en Mongoolse horden. In zijn grenzeloze zucht naar universele

kennis verliest Isidoor uiteindelijk de trappers en denkt hij het ultieme recept voor wereldvrede aan de in Konstanz aanwezige kemphanen te kunnen inluisteren. Hij overspeelt zijn hand én zijn geheugenkunst, en valt in ongenade. Vanuit zijn cel vertelt Isidoor nu het fascinerende verhaal van zijn in- en uitwendige ommeegang.

Van Aken kreeg voor *De ommeegang* in het najaar van 2018 eindelijk zijn eerste literaire palm: de Bordewijkprijs. Vorig werk leverde hem slechts nominaties op en dat is eigenlijk even bizar als de teneur van Van Aken's literaire universum. Hij werd bekend met zijn eerste grote historische roman *De valse dageraad* (2001), die op het eind van de tiende eeuw speelt en waarin een 99-jarige monnik zijn wonderlijke verhaal doet. Zijn tweede grote worp *De afvallige* (2013) was in het laat-Romeinse keizerrijk gesitueerd toen keizer Julianus, bijgenaamd "de afvallige" (of apostaat), het christendom verbood en het heidense Romeinse pantheon wou restaureren.¹ Met zijn derde grote roman *De ommeegang* bewijst Van Aken nu niet alleen zijn bijzondere interesse voor de grillige loop van de geschiedenis, maar vooral voor "schismatiekers", afvalligen, tegendraadse rare vogels, zoals Van Aken er misschien zelf een is. Dat hij zweert bij deze intellectuele schavuiten, maakt van zijn historische romans een eigen subgenre: dat van de historische schelmenroman, maar dan letterlijk.

Die voorliefde voor de cerebrale schelm spoort in *De ommeegang* wonderwel met de surrealistische geheugenkunstjes van Isidoor en met zijn uiteindelijke passie voor het ontwerpen van kathedralen. Isidoor, de bedwinger van geestelijke en fysieke ruimte, gaat zo ver in zijn doorgeslagen passie dat hij uiteindelijk in een mystieke flits het geheim van de werkelijkheid quasi-hypnotisch meent te kunnen forceren. Dat hij daarbij een sinistere moord begaat, bewijst hoe donker en uiteindelijk onmenselijk diens almachtige en alwetende ambitie is. Van Aken dweept niet zomaar met de hersengymnastiek en almachtfantasieën van zijn protagonist. Die wordt finaal trouwens zelf het slachtoffer van dame Fortuna die – zo lijkt Van Aken te suggereren – de werkelijkheid en ons mensen ten slotte regeert.

Alles is immers contingent, luidt het verdict in de moderne westerse filosofie. Zo saai als dat klinkt, zo bont weet Van Aken die lapidaire boodschap te brengen met zijn vertelkracht. *De ommeegang* zet aan tot *bingereading*, ook al is de processie meer dan 600 bladzijden lang. Van Aken houdt immers van avon-

Van Aken kreeg voor De ommeegang in het najaar van 2018 eindelijk zijn eerste literaire prijs

tuurlijke, steeds wisselende coulissen: of dat nu de kathedraal van Salisbury is, of een hoerenhuis in een Parijse achterbuurt. Een van de meest beklievende scènes in het boek speelt in het befaamde luxeborddeel van de courtesane Imperia, met wie alleen de meest vermogende prelaten en koningen konden verkeren tijdens die vier jaar waarin de christelijke wereldoorlog woedde in het Duitse Konstanz aan het Bodensee. Vandaag heeft Imperia zelfs een standbeeld in de haven, waarbij ze provocerend een naakte paus in de ene hand toont en een ontklede keizer in de andere.

Om maar te zeggen dat de blik van de schelm die Van Aken in al zijn narratieve schittering etaleert nog zo gek niet is. Geld, macht en seks regeren de wereld. Tijl Uilenspiegel maakte er al zijn credo van in de strijd tegen het establishment en voor de underdog. Van Aken maakt er superieure romans van en daar kun je als lezer slechts blij van worden. Het gerucht gaat dat hij werkt aan een vervolg van *De valse dageraad*, om zo het nieuwe tijdsgewricht na de millenniumgekte rond het jaar 1000 extra cachet te geven. Actueel dan ooit voor de millennials van vandaag?

FRANK HELLEMANS

JAN VAN AKEN, *De ommeegang*, Querido, Amsterdam, 2018, 628 p.

NOOT

- 1 HAROLD VAN DIJK, 'Op drift in het Romeinse rijk. "De afvallige" van Jan van Aken', *Ons Erfdeel*, jg. 56 (2013), nr. 3, pp. 156-157.